

שימוש בטכנולוגיה ותאורה חשמלית בבית המקדש השלישי

יש לעיין האם ניתן להשתמש ולהיעזר בבית המקדש השלישי, שיבנה במהרה בימינו, באמצעים חשמליים, אלקטרוניים וטכנולוגים שונים, כפי שאנו משתמשים בהם בימינו בכל מקום, כמו למשל, בחימום תת-רצפתי, מזגנים ואמצעי תאורה ועוד, בדברים שאינם חלק מעצם עבודת המקדש, אלא לעזר וסיוע לתיחזוק השוטף של ביהמ"ק ובדברים שיהיו לעזר לעובדיו.

א) איתא בדברי הימים (א כח, יא-יט): "וַיִּתֵּן דָּוִיד לְשִׁלְמָה בֶּנוֹ אֶת תְּבִנֹת הָאוֹלָם וְאֶת תְּבִיּוֹ וְגִזְזָיו וְעֲלִיָּתָיו וְחֻדְרָיו הַפְּנִימִים וְגִבֵּית הַכֹּפֶרֶת. וְתִבְנִית כָּל אֲשֶׁר הָיָה בְרוּחַ עֲמָו לְחֻצְרוֹת בֵּית ה' וְלִכְל הַלְשָׁכוֹת סָבִיב לְאַצְרוֹת בֵּית הָאֱלֹהִים וְלַאצְרוֹת הַקֶּדְשִׁים. וְלִמְחֻלְקוֹת הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם וְלִכְל מְלָאכֶת עֲבֹדַת בֵּית ה' וְלִכְל כְּלֵי עֲבֹדַת בֵּית ה'. לְזָהָב בְּמִשְׁקַל לְזָהָב כָּל כְּלֵי עֲבֹדָה וְעֹבֵדָה לְכָל כְּלֵי בְּמִשְׁקַל לְכָל כְּלֵי עֲבֹדָה וְעֹבֵדָה. וּמִשְׁקָל לְמִנְרֹת הַזָּהָב וְנִרְתִּיָּהֶם זָהָב בְּמִשְׁקָל מְנוֹרָה וּמְנוֹרָה וְנִרְתִּיָּהֶם וְלִמְנוֹרֹת הַכֶּסֶף בְּמִשְׁקָל לְמְנוֹרָה וְנִרְתִּיָּהֶם כְּעֹבֵדַת מְנוֹרָה וּמְנוֹרָה. וְאֶת הַזָּהָב מִשְׁקָל לְשִׁלְחָנוֹת הַמַּעֲרֶכֶת לְשִׁלְחַן וְשִׁלְחַן וְכֶסֶף לְשִׁלְחָנוֹת הַכֶּסֶף. וְהַמְזָלְגוֹת וְהַמְזָרְקוֹת וְהַקְשָׁוֹת זָהָב טָהוֹר וְלִכְפֹּרִי הַזָּהָב בְּמִשְׁקָל לְכָפֹר וְכָפֹר וְלִכְפֹּרִי הַכֶּסֶף בְּמִשְ�קָל לְכָפֹר וְכָפֹר. וְלִמְזַבַּח הַקְטָרֶת זָהָב מְזָקָק בְּמִשְׁקָל וְלִתְבִּנֹת הַמְּרֻכָּבָה הַכֶּרֶבִּים זָהָב לְפָרָשִׁים וְסִכְכִּים עַל אֲרוֹן בְּרִית ה'. הַכָּל בְּכֶתֶב מִיַּד ה' עָלַי הַשְׁכִּיל כָּל מְלָאכֹת הַתְּבִנִּית". כלומר, דוד המלך ע"ה מסר לשלמה בנו את תבנית המקדש המדוייקת וכל כליו, משקלם ומידותיהם, וציווה עליו לבל ישנה מאומה מכל אשר ציווה ה', באומרו: "הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל כל מלאכות התבנית".

מכאן למדו חז"ל בכו"כ מקומות בש"ס, שאסור לשנות מתבנית המשכן וכליו. וכפי העולה מדברי הפסוקים, לא רק במידות הבניין אין לשנות, אלא גם בצורת הכלים. וכ"כ רש"י בערכין (י, ב): "לפי שכלי מקדש ראשון ע"פ הגבורה נעשו, דכתיב (ד"ה א כח) הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל כל מלאכת התבנית".

ב) וכן איתא בסוכה (נא, ב): "חלקה היתה בראשונה והקיפיה גזוזטרא, והתקינן שיהיו נשים יושבות מלמעלה ואנשים מלמטה. תנו רבנן: בראשונה היו נשים מבפנים ואנשים מבחוץ, והיו באים לידי קלות ראש, התקינן שיהיו נשים יושבות מבחוץ ואנשים מבפנים. ועדיין היו באין לידי קלות ראש. התקינן שיהיו נשים יושבות מלמעלה ואנשים מלמטה. היכי עביד הכי, והכתיב הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל. אמר רב קרא אשכחו ודרוש, וספדה הארץ משפחות משפחות לבד משפחת בית דוד לבד ונשיהם לבד. אמרו: והלא דברים קל וחומר. ומה לעתיד לבא שעוסקין בהספד ואין יצר הרע שולט בהם אמרה תורה אנשים לבד ונשים לבד, עכשיו שעוסקין בשמחה ויצר הרע שולט בהם, על אחת כמה וכמה".

ג) ובזבחים (לג, א): "כל הסמיכות שהיו שם, קורא עליהן אני תכף לסמיכה שחיטה, חוץ מזו שהיתה בשער נקנור, שאין מצורע יכול ליכנס לשם עד שמזין עליו מדם חטאתו ומדם אשמו; ואי אמרת ביאה במקצת לא שמה ביאה, ליעייל ידיה ולסמוך. אמר רב יוסף: הא מני ר' יוסי ברבי יהודה היא, דאמר: מרחק צפון. וליעבד פישפש. אביי ורבא דאמרי תרוייהו הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל כל מלאכת התבנית". ופרש"י: "הכל בכתב - כך אמר דוד כל פתח העזרה ומדותיה ובנין כל הבית נמסר לי מיד ה' ואין להוסיף על החשבון

ד) במתני' בחולין (פג, ב): "כסוי הדם נוהג בארץ ובחוצה לארץ, בפני הבית ושלא בפני הבית, בחולין - אבל לא במוקדשין", ובגמ' שם: "מוקדשין מ"ט לא, אילימא משום דרבי זירא, דא"ר זירא השוחט צריך שיתן עפר למטה ועפר למעלה, שנאמר ושפך את דמו וכסהו בעפר, עפר לא נאמר, אלא בעפר - מלמד שהשוחט צריך שיתן עפר למטה ועפר למעלה, והכא לא אפשר, היכי ליעביד, ליתבי וליבטליה - קמוסיף אבנין, וכתביב הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל, לא ליבטליה - קא הוי חציצה". ופרש"י: "קא הוי חציצה - בין דם למזבח ונמצא שלא נמצא דמו בקיר המזבח". (ובתוס' שם כתבו: ד"ה תוספות מסכת חוליקא מוסיף אבנין - והא דאמרין בפ' קדשי קדשים (זבחים דף סא:) שכשעלו בני גולה הוסיפו על המזבח ד' אמות מן הדרום התם קרא אשכח ודריש מה בית ששים אף מזבח ששים ור"ת מפרש קא מוסיף אבנין ולא הוה מרובע והתם יליף דריבוע מזבח מעכב ואין נראה דאכתי כשבא לכסות ידביק עפר גם סביב המזבח עד שיהא מרובע ועוד דקרא דרובע יהיה הוה ליה לאתויי ולא קרא דהכל בכתב", עכ"ל). וכן בעוד דוכתין בש"ס למדו מדין 'הכל בכתב', נזכירם בהמשך.

ה) התוספות בזבחים (לג, א) כתבו: "וליעבד פשפש הכל בכתב כו' - והא דמוסיפים על העיר ועל העזרות היינו היכא דאיכא למימר קרא אשכחו ודרוש כי ההיא דסוכה (דף נא): ומיהו קשה דהכא נמי אין לך קרא גדול מזה דניעביד פשפש לקיים מצות סמיכה דרחמנא אמר וסמך ולמאי דמסיק דסמיכת אשם מצורע לאו דאורייתא ניחא אבל לטעמא דשמא ירבה בפסיעות קשה דניעבד פשפש דליכא למיחש ומיהו דשמא ירבה בפסיעות גזירה דרבנן בעלמא היא וקרי כאן הכל בכתב. והא דאמר בריש כיסוי הדם (חולין פג:) דכיסוי הדם אינו נוהג במוקדשין משום דלא איפשר דהיכי ליעביד לבטליה קא מוסיף אבנין וכתבי הכל בכתב אין זה חשוב כמו קרא דכיון דלא כתב בהדיא בקרא שינהוג כיסוי הדם במוקדשין", עכ"ל.

ו) והנה אע"פ שנאמר 'הכל בכתב', מצינו כמה וכמה שינויים מופלגים בין מקדש ראשון למקדש שני, ששינו באורכו וגובהו ורוחבו של בית ראשון, שמידותיו מובאות בדברי הימים (ב, ג-ד), כמובא במסכת מידות (פ"ד מ"ו ומ"ז). ובבית ראשון היו עשרה מנורות ועשר שולחנות, מנורות כסף ושולחנות נחושת, עשר מכות וכו' ושני עמודי יכין ובוועז (כמובא במלכים א, ז), ובמקדש שני לא הוזכרו כל אלו במסכת מידות. וכאמור לעיל, דין 'הכל בכתב' נאמר גם על כלי המקדש ולא רק על מידות תבנית בניינו.

ובשו"ת חתם סופר (או"ח סי' רח) כתב בתוכ"ד דאכן כל שינויי בית שני נעשו על פי נביא, חגי זכריה ומלאכי, ושינויי הבית השלישי ייעשו ע"י הנביא יחזקאל, ע"ש. א"כ כל זה בכלל 'הכל בכתב'.

ז) וברמב"ם (בית הבחירה א, יא) כתב: "ומצוה מן המובחר לחזק את הבנין ולהגביהו כפי כח הציבור שנאמר ולרומם את בית אלהינו, ומפארין אותו ומייפין כפי כחן אם יכולין לטוח אותו בזהב ולהגדיל במעשיו ה"ז מצוה". ובכס"מ: "ומצוה מן המובחר לחזק את הבנין וכו'. פשוט הוא. ומ"ש אם יכולים לטוח אותו בזהב וכו'. שכן שלמה טח אותו בזהב".

ובמעשה רוקח העיר: "לכאורה הוה קשיא לי דהא כל הבנין היה ע"פ הדיבור כדכתיב הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל ואינן רשאים לפחות ולא להוסיף וכו', עד שמצאתי בב"ב דף ג' דדריש מקרא דגדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון דיוכל להוסיף בגובה עיין שם וקרא דהכל בכתב וכו' פי' רש"י ביומא דף נ"א דקאי אעובי הכתלים עיין שם".

ומו"ר הגרש"מ דיסקין זצ"ל (משאת המלך סימן רצ) האריך בזה וכתב בתוכ"ד: "ונראה דצ"ל דגובה הבית שני לא נקבע ע"פ נביא שיעורו כמה ולא נאמר אלא שיהא גדול יותר מבית הראשון אבל מה שהגביה למ' אמה אין זה ע"פ נביא והרשות בידינו לקבוע גובהו כמו שנרצה, לכן ניחא דבאמת יש כח ורשות בידינו להגביה ביותר לקיים לרומם את בית אלקינו", עיש"ע בדבריו.

מדברי הרמב"ם עולה שמצוה לרומם, לפאר ולייפות את ביהמ"ק. ולכא' הסברא נותנת שחלק מרוממות בנין, פאר ויפוי בימינו הוא גם האמצעים המצויים בכל בית, כמו קירור וחימום, תאורה וכל כיוצ"ב. ולא מסתבר לענ"ד שבכל בית יחממו באמצעות חימום חשמלי קל ופשוט ואילו בביהמ"ק יתחממו הכהנים באמצעות מדורה, או יאירו לאור מדורה כשיש תאורה חשמלית קלה ונוחה.

ואולם כשמסרתי הדברים קמיה אברכים מקשיבים בקבוצתנו בכולל 'מדרש אליהו' באלעד, טענו חלק מהאברכים שרוממות בנין, פארו ויפוי הם חלק מכבוד הבנין עצמו. משא"כ חימום, קירור ותאורה נועדו לנוחות הבאים בשערי המקדש ולא לתועלת הבנין עצמו, ויל"פ בזה.

ח) ונראה כמה ראיות לכך שאפשר להוסיף על הבנין דברים נחוצים ומסייעים שאינם חלק מעבודת המקדש, דהנה במשנה בעירובין (קד, א) איתא: "בזקין מלח על גבי כבש בשביל שלא יחליקו", ובגמרא: "אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי: האי מלח היכי דמי, אי דמבטליה - קא מוסיף אבנין, (וכתיב הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל). ואי דלא קא מבטליה - קא הויא חציצה. בהולכת אברים לכבש, דלאו עבודה היא". כלומר, דמשנין דלעולם, אינו מבטל את המלח שם, כי דעתו להשתמש במלח אחר הדריכה עליו לצורך מליחת עורות הקרבנות, ואף על פי כן לא הוי חציצה בין רגלי הכהנים לכבש. כי היו בזקין את המלח רק בשעת הולכת אברים של הקרבן לכבש, דעיקר הכפרה של הקרבן תלויה בזריקת הדם על המזבח. ואם כי עצם הקטרת האיברים הוי עבודה, אך הולכתם למזבח לאו עבודה היא, ואין חציצה פוסלת בהם.

הרי לנו שלבטל את המלח לכבש אי אפשר, משום דין "הכל בכתב". אבל לבזוק מלח מבלי לבטלו שרי, כל עוד לא עמדו עליו הכהנים בשעת עבודה. נמצא היתר ברור להכניס למקדש דברים המועילים לעזר,

כמו מזגן נייד או כלי טכנולוגי לנקיון העזרה וכל כיוצ"ב, ובלבד שהכהנים לא יעמדו עליהם בשעת עבודה. אמנם מדברי הגמרא הללו הוכרע דשרי להשתמש בכלי עזר שאינם קבועים, אך לא בכלים וחלקי בנין הקבועים בו, כמו תאורה או חימום ומיזוג קבוע.

ט) עוד מצינו במשנה ביומא (לז, א) דהילני המלכה עשתה נברשת של זהב על פתח היכל. ולכאוף העמידו הנברשת בהיכל עצמו ולא מחוצה לו. הרי לן דלצורך יפוי המקדש הוסיפו תאורה קבועה, אע"פ שלא היה זה בתוכנית המקורית ד'הכל בכתב'. ולזה הארני תלמידי היקר הבה"ח משה זלץ נ"י.

י) עוד ראינו לזה דבערכין (ו, א) ובשבת (צ, א) איתא דהתקינו במקדש כליא עורב, ופרש"י (שבת שם): "לכליא עורב - טבלאות של אמה היו עושין, והן חדין כסכין סביבותיהם, ומסמרין חדין בכולן, ומחפין בהן גגו של היכל למנוע את העורבים מלישב".

ובתוס' בערכין (שם) כתבו התוספות: "כגון אמה כליא עורב - פי' הערוך זה לשונו לפי שבמקדש ראשון היתה קדושתו בכל הקהל והיתה שכינה שרויה בו ולא היו עופות פורחין עליו אבל במקדש שני פחדו מטעמא דאין קדושתו כקדושת ראשון שמא יפרחו העופות על המקדש וישליכו שם דבר טמא עשו צורה להבריח העופות מגג ההיכל וקראו אותו כליא עורב כלומר זאת מונעת העורבים מלפרוח בגג ההיכל וזו צורה כדרך שעושין עכשיו שומרי זרעים עד כאן לשונו. ויש מקשה דאמר במועד קטן (דף ט.) גבי שלמה איבעי ליה לשיורי באמת כליא עורב ומשני אמת כליא עורב צורך בנין היא אלמא הוה בבית ראשון. וי"ל שהיה שלמה ירא שמא לא תהא עליו קדושה וכשראו שהיה קדוש הסירוהו".

הרי לן דשלמה הוסיף את הכליא עורב מדעתו דהיה ירא שמא לא תהא עליו קדושה, וכשראה שהעופות לא נכנסים לביהמ"ק הסירו, ושוב החזירוהו בבית שני, אף שלא היה מתוכנית הבית ד'הכל בכתב'. ומוכח שאפשר לשכלל היכלא לצרכים חשובים. (וכשמסרתי הדברים בכולל, העירו הר"א בר שלום והר"ד גרוסברד דאפשר דסיבת ה"שמא יפרחו העופות על המקדש וישליכו שם דבר טמא" שכ' התוס', נחשבת לצורך בסיסי מעיקר המקדש, ומשא"כ בנידו"ד).

יא) ובירושלמי (יומא פ"ד ה"ד) לגבי ידית מחתת הקטורת: "בכל יום לא היה בה נרתיק והיום היה בה נרתיק כדי שלא תכבה. ואינו חוצץ? א"ר יוסי בי רבי בון, קובעו במסמר". הרי דהוסיפו נרתיק של עור כדי שלא ייכווה. (ועי' שו"ת תורה לשמה סי' רמג).

יב) וסיבת ההיתר להוסיף כל הני דברים שהזכרנו, וה"ה תאורה וחימום וכיוצ"ב, הלא כתובה היא בדברי המהרש"א בסוכה שם (חידו"א נא, ב) גבי הוספת הגזוזטות לשמחת בית השואבה, ואלו דבריו: "קרא אשכחו ודרש. פי' רש"י שלא יבואו לידי קלקול ולפי שזה התיקון לא היה צורך עבודת המקדש אלא לאפרושי מאיסורא דערוה לא הוה בכלל הכל בכתב מיד ה' וגו' וק"ל", עכ"ל.

ובשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סי' לט) הביא דבריו וכתב: "ויש לכאורה ראייה לדבריו מהא דפי' הרא"ש במדות פ"ב ה"ג והובא בכס"מ פ"ה מבית הבחירה ה"ג בצורך הסורג שהוא להתיר איסור טלטול בשבת משום שהיקף הר הבית לא מהני דהוי הוקף ולבסוף פתח עיין שם, וא"כ קשה הא הכל בכתב ואיך יכלו לעשות הסורג בשביל זה, וכאן אין לומר דכיון שצריך לטלטל הוא כמפורש שצריך לעשות הסורג, דהא מדאורייתא ליכא שום איסור לטלטל כיון שעכ"פ הוא מוקף, ולכן משמע לכאורה דכיון שאינו בשביל העבודה אלא משום איסור שבת לא הוה בכלל הכל בכתב כסברת מהרש"א", עכ"ל.

הרי לן יסוד המהרש"א דכל האיסור להוסיף על התוכנית המקורית מדין 'הכל בכתב', הוא רק בדברים שהם לצורך עבודת המקדש גופא, אבל מותר להוסיף כל דבר אחר שיש סיבה צדדית להוספתו, כגון לאפרושי מאיסורא. ולדבריו זה גופא ה'קרא אשכחו', דכיון דלמדים מקרא שיש ענין להפריד בין אנשים לנשים, א"כ ענין אחר הוא שלא מצרכי העבודה, ולכן שרי. א"כ ליסוד המהרש"א שפיר למדנו דשרי להוסיף בדברים שאינם מצרכי העבודה.

ולפי"ז נראה דא"ש הא דאסרו לעשות פשפש קטן לצורך סמיכת המצורע, די"ל דדין סמיכת קרבנות חשיבא חלק מצורת העבודה וא"כ הוספה לצרכי העבודה אסורה מדין 'הכל בכתב'. ואמנם האגר"מ שם הקשה דאם כד' המהרש"א, אמאי אסרו להוסיף כיסוי לדם מוקדשין בהא דחולין הנ"ל, והא לאו צורך עבודה היא. (ואולי י"ל דכיון דחלק ממצוות השחיטה היא, כמש"כ כו"כ ראשונים, חשיב צורך עבודה. ואף דשחיטה כשרה בזר, לכתחילה מצוותה בכהן כמש"כ הריטב"א ביומא, וחלק משחיטות העוף בכהן).

יג) נוסף בזאת דברי ספר 'שערי היכל' (זבחים לג, א), שהביאו שלדעת האבי עזרי (הלכות בית הבחירה א,י), דין "הכל בכתב" הוא לכתחילה בלבד, "ואם ראו איזה צורך - מותר להם לשנות". ויש להוסיף דכ"כ האבן האזל (בית הבחירה ד, א בהשמטות) והאריך בזה. ובס' שערי היכל (שם הערה 31) כתבו: "עין בזבחי אפרים עמ' 261-262, שכתב שפרטים משניים בחשיבותם אינם כלולים ב"הכל בכתב", והגמ' הקשתה מפסוק זה רק בעניינים שקיים להו לחז"ל שהם חשובים יותר. ראייה לדבריו מפרטים מסוימים במסכת מידות שהרמב"ם השמיט, כגון המשנה (פ"ב מ"ג) על צורת המשקוף של שער טדי, וכן המשנה (פ"א מ"ג) על צורת שושן הבירה שנחקקה בשער המזרח (משום אימת המלכות, עין מנחות צח, א). על תפקידי הלשכות, שאף הם עשויים להשתנות לפי צרכי הזמן, עין שערי היכל למסכת יומא, מערכה כט עמ' סט".

וע"ע ערכין (י, ב): "ת"ר: אבוב היה במקדש, חלק היה, דק היה, של קנה היה, ומימות משה היה, צוה המלך וציפוהו זהב ולא היה קולו ערב, נטלו את צפוי ויהיה קולו ערב כמות שהיה. צלצול היה במקדש, של נחושת היה, והיה קולו ערב, ונפגם, ושלחו חכמים והביאו אומנין מאלכסנדריא של מצרים ותקנוהו, ולא היה קולו ערב, נטלו את תיקונו והיה קולו ערב כמות שהיה. מכתשת היתה במקדש, של נחושת היתה, ומימות משה היתה, והיתה מפטמת את הבשמים, נתפגמה והביאו אומנין מאלכסנדריא של מצרים ותיקנוהו, ולא היתה מפטמת כמו שהיתה, נטלו את תיקונה והיתה מפטמת כמו שהיתה". ואולי שאני תיקון כלים דלא נכלל בדין 'הכל בכתב', וא"כ א"א להוכיח מהכא לנידו"ד.

יד) ולפרפרת נציין שבתפארת ישראל (הלכתא גבירתא מסכת פסחים פרק ט) כתב: "וכשנזכה לעשות הפסח אי"ה בזמנינו, שהמציאו התחבולה להלך במהירות ע"י שבילי ברזל, איישענבאהן ויהי' שם איישענבאהן, אזי יהיה דין דרך רחוקה משונה ממה שקבעה המשנה, על פי ב"ד הגדול שיהיה אז אי"ה בירושלים תוב"ב, ואמנם בהגה"ה שם כתב: "עתה הדרנא בי מפני שנזכרתי בגמרא פסחים (צד, א) ת"ר היה עומד חוץ למודיעים ויכול לכנס בסוסים ובפרדים יכול יהא חייב, ת"ל ובדרך לא היה", עכ"ל. ומ"מ עצם שינוי המציאות לא הפריעה לבעל התפא"י לשנות אף דין דרך רחוקה.

סוף דבר הראנו לדעת שכשיבנה ביהמ"ק במהרה בימינו, וייבנה ע"י שמים (כדעת רש"י סוכה מא, א ד"ה אי נמי ושאר ראשונים), או בידי משיח צדקנו (כדעת הרמב"ם פי"א ממלכים ה"א), נוכל להוסיף בו תאורה וחימום, קירור ויתר האמצעים החשמליים והטכנולוגיים שחידשו בדורות האחרונים, לתועלת עובדיו ובאי שערי.